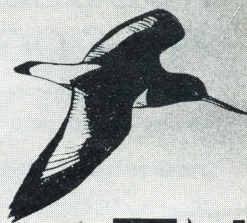

TRØNDERSK NATUR

NR. 4 - 1973 - 2. ÅRG.

TN

INNHold:

Dagsommerfugler	side 4
Åbjør-dalen et enestående naturdokument	» 14
Litt om det offentlige naturvernarbeid i Sør-Trøndelag	» 17
Hvorfor julenek?	» 20
Russekaie	» 24
Sør-Trøndelag – sov søtt	» 26

Forside: Blåmeis

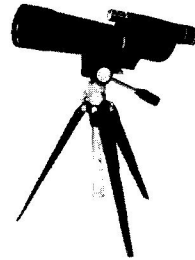
Foto: Jon Ø. Hov

MURGÅRDEN

THOMAS ANGELLS GT. 22
TELEFON 32830 - TRONDHEIM

BRILLESPELIALISTER

NOE HELT NYTT FOR FRILUFTS- FOLK OG NATURVENNER:

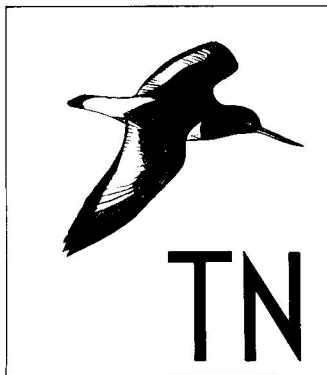
600 illustrasjoner og beskrivelser av dyrs fotavtrykk, gnagespor, ekskrementer og andre etterlatenskaper.

Norsk redaktør Bengt Christiansen.
Bang og Dahlstrøm: **DYRESPOR**

Pris 49,00, ib. 59,00.

E. G. MORTENSENS FORLAG

Redaksjonen: Karl H. Brox
Jon Suul
Adresse: Postboks 2156
7001 Trondheim
Postgiro: 3 60 19 52
Abonnementskostnad 1973 kr. 10,00
Abonnementskostnad 1974 kr. 15,00
Trykk: Rosenborg Offsettrykkeri.

Nr. 4 desember 1973 – opplag 1000

Trondheim 16. desember 1973.

GOD JUL

1-års jubiléer er ikke blant de største milepeler, men det er på sin plass å nevne at TN med nr. 4 1973 går inn i sitt andre år i og med at vi startet opp i november 1972 med prøvenummeret.

Vi kan si oss ganske fornøyde med oppslutningen om forsøket med Trøndersk Natur, og vi fortsetter med friskt mot inn i det nye år – da også med fire nummer. Imidlertid håper vi selvfølgelig på at langt flere vil abonnere på TN etter hvert, og vi håper også på mange brev samt fotos og annet stoff som kan være aktuelt i bladet. Vi mottar gjerne ros og ris, tips når det gjelder stoffvalg, ønsker om spesielle saker som kan tas opp og andre opplysninger. Vi håper etter hvert at stoffet i TN kan bli mer variert enn hittil, men det avhenger av at en del personer vil stille seg villige til å skrive i bladet.

Kr. 10,00 pr. år har vist seg å bli i minste laget som abonnementskostnad. Økonomisk balanserer vi så vidt. Derfor ser vi oss nødt til å legge på 5 kr. slik at abonnementskostnaden for 1974 blir kr. 15,00. Vi håper at ingen synes dette er for dyrt.

På naturvernsektoren noterer vi på tampen av året tiltak av interesse i trøndersk sammenheng – nemlig at Været på Tarva, Bjugn i Sør-Trøndelag og Ytre Vikna, Vikna i Nord-Trøndelag omsider er vernet. Det første området som landskapsvernområde med dyre- og plantefredning og ferdselforbud en viss tid av året, det siste som naturreservat/landskapsvernområde vernet på samme måte som Været.

GOD JUL og spar olje.

JS

DAGSOMMER- FUGLER

av Jon Suul

Sommerfuglene, *Lepidopteria*, teller ca. 150.000 forskjellige kjente arter over hele verden, og de tilhører den 19. orden av klassen Insekter. I Norden er tilsammen omlag 2.300 arter kjent og av disse er ca. 1.900 arter funnet i Norge. Imidlertid tilføres stadig nye navn til listene, da det også på dette felt drives mer omfattende undersøkelser — ikke minst av amatører.

Fra gammelt av er sommerfuglene noe uriktig blitt inndelt i to grupper: storsommerfuglene, *macrolepidopteria* og småsommerfuglene, *microlepidopteria*. Til den første gruppen hører de ekte dagsommerfuglene, *Rhopalocera*, som vi i Norge finner 5 familier av — nemlig: *Satyridae*, *Nymphalidae*, *Lycaenidae*, *Papilionidae* og *Pieridae*. Dertil kommer de uekte dagsommerfuglene, *Hesperioidea*, som på norsk heter smygere, av hvilke vi har en familie representert — *Hesperiidae*.

Tilsammen er det funnet 97 arter ekte og uekte dagsommerfugler i landet, og av disse er til nå 52 arter funnet i Trøndelagsfylkene. Imidlertid er det godt mulig at det finnes flere arter innen sistnevnte område, for det er enkelte arter som er registrert tett opptil grensene både i nord, øst og sør. Her kan nevnes at Dagfinn Refseth fant en ny art for området i 1972 og Kåre Aagaard en annen året før.

Til storsommerfuglene regnes også nattsommerfugler som svermere, spinnerer m.fl. Det er enkelte svermere o.a. sommerfugler som opptrer også om dagen, men de nevnes ikke her.

De fleste illustrasjonene til denne artikkelen er hentet fra boken: Torben W. Langer, 1963, *Sommerfuglliv*, København.

Karaktertrekk

Det latinske navnet *lepidopteria* er satt sammen av ordene *lepidos*, som betyr skjell, og *pteron* som betyr vinge. Det mest typiske karaktertrekk ved sommerfuglene ligger nettopp i deres helt eller delvis skjellbelagte vinger. Vingeskjellene er små kitinplater som er forsterket med "lister". De kan ha flere forskjellige farver, og mange av de artene man finner i de tropiske strøk på kloden, er spesielt farverike og imponerende, men selv våre hjemlige sommerfugler kan vise gode eksempler på dette. Et annet trekk ved de voksne sommerfuglene er at munndelene er utviklet til en sugesabel, dessuten hører sommerfuglene til de insekter som gjennomgår fullstendig forvandling — d.v.s. at de har et puppestadium mellom larvestadiet og imago (fullt utviklets individ).

Utvikling.

Etter parringen (kopulasjonen) legger hunnen egg på den planten eller de planter larvene lever av og på.

Eggantallet kan være fra noen ganske få til flere tusen, imidlertid er det bare en del av eggene som er blitt befruktet. Eggene klekkes etter en bestemt tid, som varierer fra art til art, og larvene som kommer ut, lever da på næringsplanten, hvor de etter en tids forløp forpupper seg.

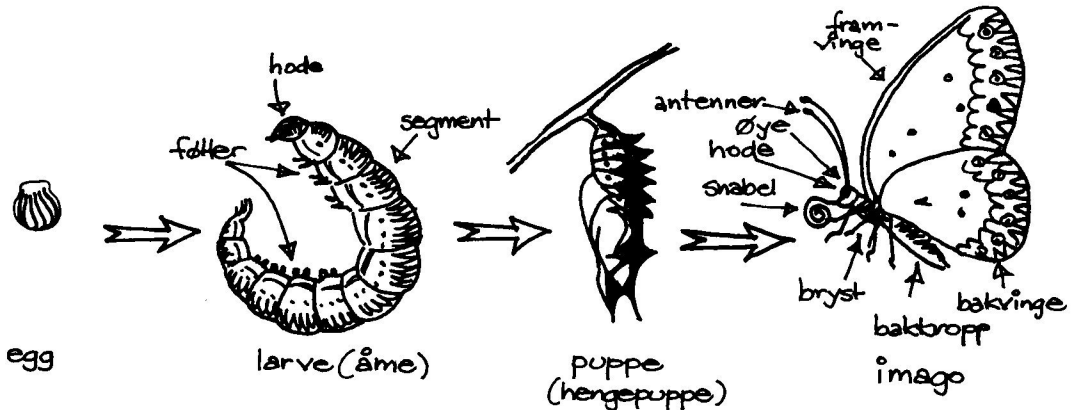
Larvene har en glupsk appetitt og enkelte arter kan gjøre stor skade på skog og kulturvekster. Deres form er langstrakt, de har hode, 3 brystsegment og 10 bakkroppsegment. På bakkroppen kan larvene ha flere par vorteføtter, ofte kan de være tett i tett "bevekst" med hår, og de kan ha mange farver. Før larvene forpupper seg spinner de ofte en liten pute av "silke" som de fester til planten og henger seg opp i. Like før larven forpupper seg slutter den å spise. Etter at den har hengt (ikke alle arter har hegepuppe, enkelte arter ligger på marken) med hodet ned i et par døgn inntre forpoppingen, larvehuden sprekker da og løsner, og under kommer puppen til syne.

Mens individet er meget aktivt i larvestadiet, er det i puppestadiet helt livløst. Flere arter overvintrer i puppe-

stadiet, mens andre ikke overvintrer som imago. Inne i puppen foregår den siste utviklingen, larvens organer nedbrytes og erstattes, og når tiden er inne, revner puppeshylsteret, og den voksne sommerfuglen presser seg ut. Den blir sittende en stund på hylsteret hvor den pumper opp vingene sine før den er klar til å ta fatt på sin jomfrutur på jakt etter føde. Den fullstendige forvandlingen er fullbyrdet.

De voksne sommerfuglene.

De voksne sommerfuglene har hode, bryst og bakkropp. På brystpartiet sitter 2 par vinger og 3 par bein. Hodet har fasettøyne, sugesnabel og følere (antenner). Forskjellen mellom dag-sommerfuglene og nattsommerfuglene kommer best fram ved å sammenligne antennene deres, de førstnevnte har en "kølleutvekst" forrest på antennene, mens nattsommerfuglene mangler dette eller har flimmerbevekste antenner. Imidlertid er det ingen regel uten unntak, den familien som bloddråpe-svermere (dagflyvende svermer som kan være svært tallrik i fjellet) tilhører har også køller på sine følehorn. Ellers har manges nattsommerfugler store

Utviklingen hos sommerfugler

Tegn.: Jon Suul

hårbevokste kroppar som skiller seg helt fra dagsommerfuglenes slanke legemsbygning. En annan forskjell er at dagsommerfuglene når de sitter i hvilestilling, slår sammen vingene opp over ryggen, mens nattsommerfuglene enten slår vingene ut til siden eller fellar dem inntil kroppen. Vingene kan forøvrig både når det gjelder dagsommerfugler og nattsommerfugler, være et mesterverk i kamuflasjekunst, og en sittende sommerfugl kan ofte være svært vanskelig å få øye på da den for eksempel kan ligne på et blad eller på bark og gå i ett med omgivelsene.

Dagsommerfuglene er avhengige av en viss temperatur før de tar til vingene, derfor er det helst på varme soldager man kan se flest av dem. Flytiden er fra ca. kl. 09.00 til ca. kl. 16.00 midt på sommeren. Enkelte arter kan en del av sommeren fly enda senere på dagen dersom det er varmt.

Dagsommerfuglene lever bl.a. av honning/nektar og som regel finner man flest arter og størst antall på blomsterrike steder (kalkgrunn), særlig blomsterbakker som vender mot sør.

Flere arter flyr i to generasjoner d.v.s. at sommerfuglen overvintrer som imago og legger egg tidlig om våren/på forsommeren. Disse klekkes og andre generasjon flyr på ettersommeren/tidlig på høsten. Gjennomsnittlig levealder for sommerfuglene etter at de er fullt utviklet er ca. 2 måneder, annerledes blir det for de artene som overvintrer som imago. Her i landet flyr flest arter i juli, men man kan se dagsommerfugler helt fra begynnelsen av april til ut på høsten (oktober).

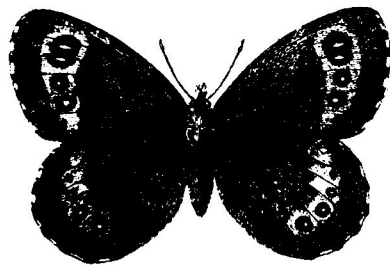
Noen sommerfugler vandrer over store strekninger nesten som trekfuglene. Imidlertid går sommerfuglenes trekk vanligvis bare en vei. De mest kjente vandrerne er den amerikanske Monarksommerfuglen, *Danais sp.*, den kan også av og til treffes på vår side av Atlanteren.

DAGSOMMERFUGLER I TRØNDELAG

Som tidligere nevnt er til nå 52 arter registrert innen Trøndelagsfylkene. Her vil et utvalg av disse artene bli presentert. Latinske navn må tas med da vi ikke har skikkelige norske navn på alle artene.

1. Familien Satyridae.

Den vanligste arten innen denne familien — gressommerfuglene — er skogdjevelen, *Erebia ligea*, arten er utbredt over hele landsdelen, også et stykke opp i fjellet (det finnes en spesiell fjellform). Skogdjevelen flyr som navnet tilsier i skoglendt terreng — er ofte vanlig i randsonen mot eng og myr, den flyr fra midten av juli til slutten av august. Fargen er mørk brun med rødorange øyne langs vingekantene.

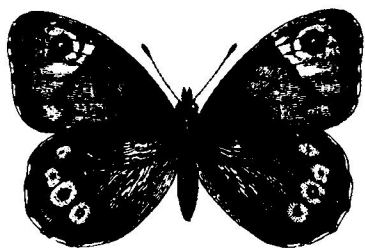

Skogdjevle
(*Erebia ligea*)

Dersom man ferdes i fjellet i juni/juli kan man komme over store mengder av skogdjevlelens slektning — fjelldjevle, *Erebia pandrose*. Denne arten er mer blekbruk og har ikke "øyne" på bakvingene (på dansk kalles familien for "randøjne")

Et annet familiemedlem er den lille gressommerfuglen *Coenonympha pamphilus* som er på størrelse med blåvingene som nevnes senere. Arten er gulbrun med en prikk på hver forvinge, har en vinglete flukt og opptrer særlig i eng og blomsterbakker, den kan være ganske tallrik enkelte steder. Videre er 6 andre arter gressommerfugler funnet i landsdelen.

Kjønnene er stort sett like for alle artene.

*Gressommerfuglen,
Lasiommata maera*

2. Familien Nymphalidae.

Familien består av flere slekter. Av perlemorsommerfugler er i alt 11 arter funnet i Trøndelag, noen av disse er meget vanlig mens andre bare er funnet få ganger. Den vanligste av de større perlemorsommerfuglene er *Argynnis aglaja* som flyr på blomsterenger og i åpne løv- og blandings-skoger. Den har sølvflekker på undersiden av bakvingene.

De vanligste av de mindre perlemorsommerfuglene er *Argynnis selene* og *Argynnis euphrosyne* – to arter som er meget like av utseende og i valg av tilholdssteder (eng og utmark).

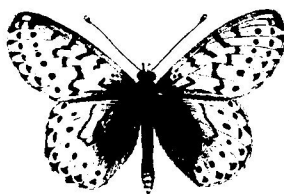
Bare en art av nettvvingene er funnet i Trøndelag, det er *Melitaea athalia* som finnes lokalt i de sørligste delene av landsdelen.

Av slekten fliksommerfugler, *Vanessa*, kan man bl.a. på en del lokaliteter ved Trondheimsfjorden og i de større elvedalene finne den hvite *C. Polygonia c-album*. Det er en art som spesielt er knyttet til varmekjære vekster som alm og hassel, den har sitt navn etter den hvite c som er tegnet på undersiden av bakvingene. Arten ligner en del på neslesommerfuglen, *Aglais urticae*, som vel er den best kjente av alle sommerfuglene vi finner i Trøndelag.

Neslesommerfuglen er den av dag-sommerfuglene som flyr tidligst om våren på våre breddegrader, man kan se den slikke sol på leirfivel og andre vårplanter allerede i begynnelsen av april på steder som tidlig blir snøbare. Den kan også treffes sent på høsten. Arten flyr i to generasjoner og overvintrer som imago. Dersom man skulle oppdage en flaksende sommerfugl i en vinduskarm på loft eller i stue midtvinters, er det ganske sikkert en neslesommerfugl som har våknet fra vintersøvnen p.g.a. oppvarming.

Neslesommerfuglen er utbredt over hele landsdelen fra kyst til fjell.

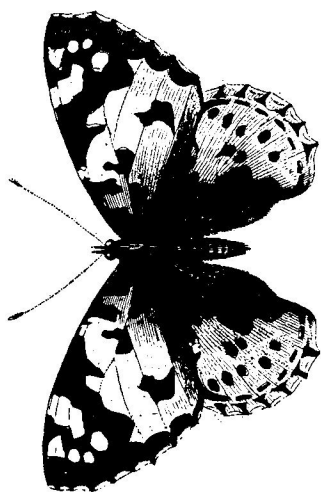
En gang i blant kan man treffe på tistelsommerfuglen, *Vanessa cardui*, og admiralen, *Vanessa atlanta*, som begge er tilflyvere fra sørligere egner, spesielt er den første en vandrer av rang, jeg har selv sett den i mengder i sør-østlige deler av Afrika, i Hellas og også funnet den på Frosta og i Stjørdal. Tistelsom-

*Perlesommerfuglen,
Argynnis sifarica*

Sørgeskåpe (*Nymphalis antiopa* L.)

Tistesommerfugl (*Vanessa cardui* L.)

Neslesommerfugl (*Aglais urticae* L.)

Admiral (*Vanessa atalanta* L.)

merfuglen er gulbrun med svarte og hvite tegninger, den kan nok forveksles med neslesommerfuglen, men den er noe større og kraftigere og har spenstigere flukt. Admiralen er jevnstor med tistelsommerfuglen og identifiseres lett ved sine karakteristiske tegninger, den har et rødt bånd over forvingene som ellers er mørke med hvite flekker på spissene, og et ikke ildrødt bånd på ytterkanten av bakvingene som ellers er mørke.

Sørgekåpa, *Nymphalis antiopa*, er en annen art av familien man av og til kan treffe på i Trøndelag. Også denne arten er ganske lett å identifisere i felt da den gjenkjennes ved gule bånd langs ytterkantene av vingene, arten er ellers stort sett mørk, men har blå flekker innenfor den gule ytterkanten.

3. Familien Lycaenidae.

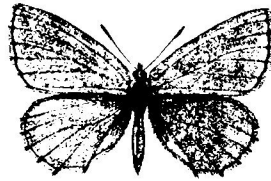
Blåvingene og gullvingene er mindre dagsommerfugler med vingspenn mellom 2 og 4 cm, de tilhører familien *Lycaenidae* og nesten samtlige arter er som navnene indikerer, sommerfugler med vakre farger. Hittil er det funnet tilsammen 14 forskjellige arter av familien i landsdelen, blant disse er også grønnvingen, *Callophrys rubi*, som er vanlig over store deler av Trøndelag.

Grønnvingen er lett kjennelig p.g.a. den karakteristiske grønnfargen den har på undersiden av vingene — oversiden er brun, arten er alminnelig på åpne plasser i skog, i skogsbryn og i overgangen til kulturmark. Den er av samme størrelse som de andre familie-medlemmene, den er blant de første av dagsommerfuglene som begynner å fly over våren. Begge kjønn er like.

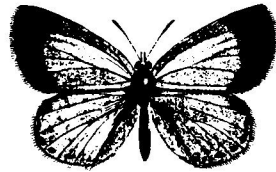
Ni arter blåvinger er funnet i Trøndelag, av disse flyr *Celastrina ariolus* tidligst (fra medio mai), den er noe mer fiolett enn de andre artene vi finner i landsdelen. De vanligste artene

er: *Polyommatus icarus*, *Cyaniris semiargus* og *Plebejus idas*, Fjellblåvingen, *Albulina orbitulus*, er bundet til høgfjellet og er bare funnet i de sørligste fjelltrakter av landsdelen. Arten kjennes lettest på de hvite feltene på undersiden av bakvingene.

De fleste blåvingene har helt blå oversider, kjønnene er ofte forskjellige og enkelte hunner brune. Noen har rød eller gulprykket rand langs kantene av vingene. Undersiden er grå/hvit med prikker og eventuelt røde felt i ytterkanten.

Blåvingen *Polyommatus icarus*

Blåvingen *Celastrina argiolus*

Den vanligste av gullvingene vi finner i Trøndelag er arten med det vanskelige latinske navnet — *Paleo-chrysopanus hippothoë*. Hannen har ildrød/orange overside med blåfiolette sidekanter og er en av de staseligste av de mindre dagsommerfuglene, hunnen er noe mer brunorange og har mørke flekker/tegninger. Arten er utbredt fra kyst til fjell og finnes over store deler

av landsdelen, den flyr særlig på enger og blomsterbakker og kan lokalt være alminnelig.

Arten kan forveksles med dens noe mindre slektning, *Lycaena phlaeas*, men den sistnevnte har større mørke flekker på vingene. Den lille gullvingen flyr i to generasjoner og kan observeres helt ut i september.

Gullvingen
(*Lycaena phlaeas* L.)

4. Familien Papilionidae.

Denne familien er særlig karakterisert ved de store tropiske svalestjerneartene. Men også på våre breddegrader kan man treffe på den mest eksotiske i blant norske dagsommerfugler — nemlig svalestjerten, *Papilio machaon*, som forøvrig er funnet langt flere ganger i Finnmark enn i Trøndelag hvor det er kjent et funn i hvert fylke, Sul i Verdal (NT) og Kongsvold på Dovre (ST).

Svalestjerten har et vingspenn på 58–90 mm og har sitt navn etter "halen" på hver av bakvingene, arten er gul med mørke tegninger med blå bånd og en rød flekk på hver bakvinge.

5. Familien Pieridae.

De vanligste artene er denne familien vi finner i Trøndelag er kålsommerfuglen, *Pieris brassicae*, og nepesommerfuglen, *Pieris napi*, begge arter som burde være kjent for de fleste da de er blant de vanligste dagsommerfuglene vi har. Artene blandes lett sammen og kan være vanskelig å skille i felt da de er ganske like av utseende. De er begge hvite med svarte felter, men kålsommerfuglen er større enn nepesommerfuglen — den første har et vingspenn på 50–65 mm mens den siste har 37–47 mm. Spesielt larven er kålsommer-

Svalestjert (*Papilio machaon* L.)

fuglen kan år om annet gjøre en del skade på kulturplanter, særlig da grønnsaker.

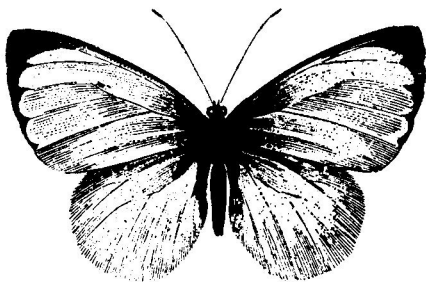
Begge artene er vidt utbredt i landsdelen, men kålsommerfuglen er mer bundet til kulturlandskapet enn nepesommerfuglen, de kan treffes fra mai til ut i september (flyr i to generasjoner), kålsommerfuglen har jeg faktisk sett så sent som 10/10.

Aurorasommerfuglen, *Anthocharis cardamines*, er vel blant de vakreste dagsommerfuglene våre, hannen er hvit med røde spisser på forvingene, hunnen har grå spisser. Undersiden har grønne strektegninger. Aurora flyr i mai og juni på enger og blomsterbakker i lavlandet ved Trondheimsfjorden og er lokalt ganske vanlig. Utenom strøket ved fjorden kan arten treffes sporadisk også i andre deler av landsdelen.

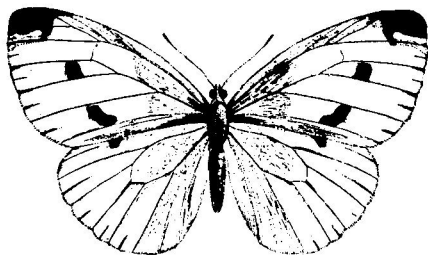
Den gule myrsommerfuglen, *Colias paleana*, treffer man i tilknytting til myrområder særlig i skog og i fjellet hvor den kan sees i tidsrommet juni–august. I lavlandet er den for det meste sjelden.

Sitronsommerfuglen, *Gonepteryx rhamni*, som i sørlige deler av landet er ganske vanlig, er kun en gang funnet i Trøndelag – nemlig i Åsenfjorden.

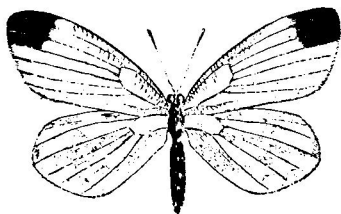
Skoghvitvingen, *Leptidea sinapis*, som ligner noe på nepesommerfuglen, finnes på egnede lokaliteter særlig i lavlandet rundt Trondheimsfjorden.

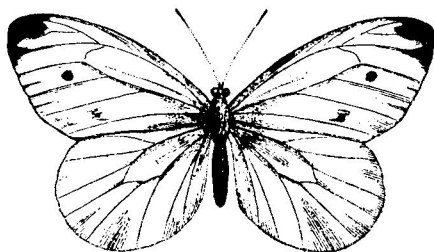
Kålsommerfugl (*Pieris brassicae* L.)

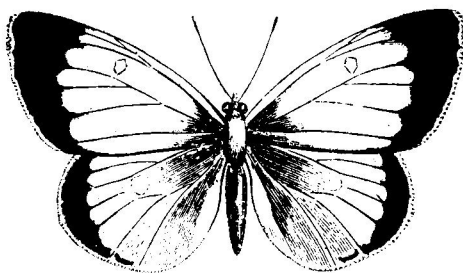
Nepesommerfugl (*Pieris napi* L.)

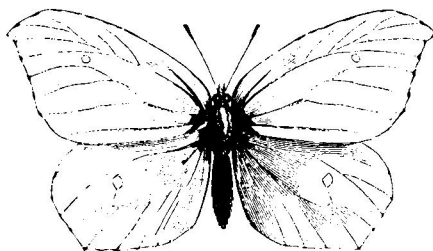
Skoghvitvinge (*Leptidea sinapis*)

Rapssommerfugl (*Pieris rapae*)

Gul myrsommerfugl
(*Colias palaeno*)

Citronssommerfugl (*Gonepteryx rhamni* L.)

6. Familien Hesperiiidae (uekte dagsommerfugler).

Av de uekte dagsommerfuglene er det som tidligere nevnt bare en familie i Norge. Familien er representert i Trøndelag med 5 arter, men ingen av disse er spesielt alminnelig, et unntak er *Hesperia comma* som på enkelte steder til visse tider kan være ganske vanlig.

De uekte dagsommerfuglene har en kraftig kropp med små, men stekte vinger, de forveksles ofte med svermere o.a. natssommerfugler.

Dersom du har en liten sommerfuglsamling og/eller er interessert i å få vite mer om sommerfugler kan du kontakte TN eller Kåre Aagaard, DKNVS, Museet i Trondheim.

LISTE OVER DAGSOMMERFUGLER FUNNET I TRØNDELAG:

Pararge aegeria		+? (1 g.)
Lasiommata petropolitana		+
L.maera		+++
Erebia pandrose		+++(+)
E.ligea	gressommerfugler	++++
Oeneis Jutta		+
O.norna		++
Coenonympha pamphilus		+++
C.tullia		++
Argynnis lathonia		+?
A.aglaja		+++
A.cydippe		?
A.eunomia		+
A.selene		+++
A.euphrosyne	perlemorsommerfugler	+++
A. freija		++
A.thore		+
A.friggja		+
A.pales		+++
A.sifanica		+++
	fjelldjevel	
	skogdjevel	

Melitaea athalia	}	nettsommerfugl	+
Polygonia c-album		fliksommerfugler, den hvite C	++
Aglais urticae		neslesommerfugl	++++
Nymphalis antiopa		sørgekåpe	+
Vanessa cardui		tistelommerfugl	+
V.atalanta	}	admiral	+
Cupido minimus			++
Plebejus idas			+++
Polyommatus optilete			++
P. icarus		} blåvinger	+++
Celastrina argiolus			+++
Aricia allous			+
Eumedonia chiron			+
Albulina orbitulus			++
Cyaniris semiargus			+++
Callaophrys rubi	} grønnvinge	+++	
Palaeochrys. hippotoe		+++	
Lycaena phlaeas	} gullvinger	++	
L.helle		+	
Heodes virgaureae		+	
Papilio machaon		svalestjert	+
Pieris brassicae		kålsommerfugl	+++(+)
P.rapae		rapssommerfugl	+
P.napi		nepesommerfugl	++++
Anthocharis cardamines		aurorasommerfugl	++(+)
Colias palaeno	gul myrsommerfugl	++(+)	
Leptidea sinapis	skoghvitvinge	++(+)	
Gonepteryx rhamni	sitronsommerfugl	+	
Carterocephalus palaemon	} smygere	+	
Hesperia comma		++(+)	
Pyrgus centaureae		+	
P.alveus		+	
P.andromedae		+	

Tegnforklaring:

- ++++ stor utbredelse, tallrik på egnede lokaliteter
- +++ spredt utbredelse, vanlig på egnede lokaliteter.
- ++ mindre utbredelse, fåtallig/sporadisk på egnede lokaliteter
- + sjelden
- ? usikker status i landsdelen

Latinske navn etter: Bertil Gullander, 1959, Nordens Dagfjärilar, Stchl.

Litteratur:

Bertil Gullander, Nordens Dagfjärilar, Stockholm 1959.

Kaare Aagaard, Lepidoptera fra Trøndelag, Atalanta norvegica, 1971.

ÅBJØRDALEN -

ET ENESTÅENDE NATURDOKUMENT

AV STØRK HALSTENSEN

— Det tok oss ti timer å komme hit, men det var sannelig verdt slitet, sa en kar vi traff inne ved Øvre Kalvvatn. Sammen med kameraten hadde han gått vestover fra Majavatn for å komme frem til det enestående dalføret som utgjør Åbjøravassdraget. Fisk hadde de heller ikke fått synderlig av, bare nok til at det holdt seg selv med stekfisk og knapt nok det. Likevel, både det myggen og det at de hadde gått seg noe bort på turen innover syntes å spille mindre rolle. Denne fjellheimen og det frodige dalføret hadde så mange kvaliteter å by på at de oppveide slitet.

— Vi har fisket i Finnmark, i Femundsmarka, Børgefjell og ikke minst på Hardangervidda, men dette slår alt det vi hittil har opplevd. Ikke bare er naturen helt enestående, men her kan vi ennå få gå noenunde i fred. I Børgefjeli kan vi ikke rulle på en stein eller trampe ei myr lenger uten at vi finner rustne blikkbokser, plastposer og hva det nå ellers er folk legger etter seg i fjellet i den tro at de er kvitt det for alltid. Dessuten vrimler det av folk over alt. Dette strøket her vestover er vel et av de få noenlunde uberørte trakter vi har igjen, sa han. Med det uttrykket han vel også mye av det inntrykket mange nå sitter med. Fjellet i Sør-Norge forsøples langsomt og sikkert og folk treffer man over alt.

Mange har som disse to karene søkt vestover i fjellheimen for å få være i fred og finne det opprinnelige fjellterrenget. Til nå har dette vært beitemark for rein og bare en og annen

same har reist gammene sine her inne. For folk fra Namdalen og Bindalen har traktene også gitt sitt tilskudd av fisk for vinteren. Stort sett har de hatt fiskerikdommen for seg selv.

Lenge vil det vel neppe vare nå. Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen har allerede kastet sine øyne på denne siste ubrørte villmarken i Sør-Norge. I de siste par årene har folk fra NVE i all stillhet reist sine gravkors over vassdraget her inne i fjellet. Foreløpig har det ikke vært mange nok som har gått her til at de er blitt allment kjent. Faren for at det allerede skal være for sent å snakke om verning vil så absolutt være til stede når man oppdager det.

De første dynamittsalvene er også allerede avfyrt, uten annen protest enn den fra oppskremt ravn og rypestegg. Folk i Bindalen har forsøkt å protestere, men dessverre er det blitt bare med et halvhjertet forsøk som heller ikke nådde frem til hovedstaden i vesentlig styrke.

Her inne, i traktene rundt Øvre Kalvvatn har Åbjøra sitt utspring. Dette store vannet er kanskje et av de fiskerikeste vi har i Sør-Norge i dag. Undersøkelser som er gjort av Vitenskapsselskapet i Trondheim tyder på det. Den endelige rapporten er ikke ferdig utarbeidet etter sommerens undersøkelser, men tidligere års prøver peker i den retningen. Ikke bare er vannet rikt på fisk, men det er også stor fisk som går der. Kilosfisk er mer en regel enn et unntak.

Noen kilometer lenger nede ligger

Nedre Kalvvatn, også et fiskerikt vann. Derfra faller elva fort nedover til Kalvkruvatnet, men på veien passerer den gjennom et skogsterreng som setter mangt av det man kan oppleve i skyggen. Der elva gjør en sving innunder fjellveggen, kommer Ringvassfossen styrtende loddrett nedover. Totalt utgjør fallet bortimot 200 meter.

Dusjen fra fossen har her skapt en makeløs urskog på et sted der man normalt skulle gå i småkjerr og røsslyng. Det er ikke jorda som er spesielt næringsrik, men den fine dusjen fra fossen fører med seg næringsalter og annet utover terrenget.

Ringvassfossen er imidlertid ikke den eneste i dette strøket. Fra Kalvkruvatnet kaster elva seg ut i en av de mest imponerende fossefall i hele

Trøndelag—Nordland. Ikke så høyt som den første fossen, men desto mer majestetisk og vakker.

Herfra er ferden lang ned til Åbjørvatnet. Den går gjennom uberørt villmark som sjelden får besøk av mennesker. Det er elgens rike. Men helt uberørt er nå villmarken likevel ikke. Den som leter litt, vil kunne finne frem til den gamle samiske boplassen her inne. I sin tid slo en familie seg til her, ryddet en liten gård og levde ellers av det landet og reinen kunne gi dem. Nå er også de borte, men husene står ennå og vitner om slitet.

I Åbjørvatnet møter fjellørreten sin slektning fra havet, laksen. Den går opp Åbjøra til vatnet og her glir den inn i den rike fiskebestanden. Både ørret og røye har gode gyteforhold her og faunaen er rik nok til å gi dem gode vekstvilkår.

Her ved utløpet av Øvre Kalvvatn vil kraftutbyggerne reise en betongdam på nærmere 40 meters høyde.

Foto: forf.

Konklusjonen på de undersøkelserne som er gjort over fiskebestanden i vassdraget er foreløpig den at man kanskje ikke finner bedre forhold syd for polarsirkelen.

Nord-Trøndelag E-verk og Sør-Helgeland Kraftlag har kastet sine øyne på energimengdene i vassdraget og vil nå temme det. Ved utløpet av Øvre Kalvvatn skal det etter planen reises en dam på bortimot 40 meters høyde, og fullt utbygget vil alle de fire vannene være lagt i rør og ført bort fra

dalføret til kraftstasjoner på den andre siden av fjellene. Bindalen vil ligge tilbake med et tørt elveleide.

I dette avsidesliggende området har kraftutbyggerne fått arbeide temmelig ugenert. Almenheten har hatt oppmerksomheten rettet andre steder og det samme har naturvernerne. Alt tyder imidlertid på at dette er et av de mest verneverdige strøk vi ennå har her i landet, mer verneverdig enn mange som allerede har oppnådd denne ettertraktede statusen.

Man skal lete lenge for å finne en så frodig urskog som denne, langt inne i fjellet.

Foto: forf.

LITT OM DET OFFENTLIGE NATURVERNARBEIDET I SØR-TRØNDELAG

Av naturvernkonsulent Ola Skauge

I 1970 fikk Norge en naturvernlov som setter oss i stand til å drive et aktivt og tidsmessig naturvern. Naturvernloven dekker det "klassiske naturvern", det vil si areal-, arts- og biotopfredninger. Den dekker også skilt-, skrot- og forsøplingsproblemene. I en generell formålsparagraf stilles vi overfor en svært idéell målsetting for vår befatning med natur og ressurser.

I 1971–72 ansatte Staten en naturvernkonsulent i hvert fylke. Konsulenten arbeider ved fylkesmannens utbyggingsavdeling, og er administrativt underlagt fylkesmannen. I tillegg til sitt arbeid ved utbyggingsavdelingen skal han bl.a. bistå Statens naturverninspektør i hans arbeid.

Jeg skal ikke regne opp alle de arbeidsoppgaver som naturvernkonsulentene har, men for å stille konsulentens arbeid med saker etter naturvernloven i perspektiv, viser en rundspørring foretatt av naturvernkonsulentenes arbeidsutvalg, at *i gjennomsnitt for hele landet utgjør konsulentenes arbeid med saker etter naturvernloven ca. 15% av den samlede arbeidsmengde!* Dette tallet gir grunn til ettertanke.

Den viktigste frednings-saken som er fremmet i Sør-Trøndelag siden i 1971 er etter mitt syn Sørlandet i Brekken. Denne saken er omtalt i "Trøndersk Natur" tidligere og av den grunn skulle det ikke være nødvendig å gå inn på detaljer. Årsaken til at Sørlandet-fredningen fikk "flying start" ved midler-

tidig fredning var et ultimatum fra en grunneier i området. Det ble gjort klart at grøfting, oppdyrking og veiarbeid i de sentrale deler av myrområdet ville bli igangsatt høsten 1972 hvis avgjørelse ikke falt før den tid. Det er sterkt å håpe at Sørlandet kan bli permanent fredet så snart som mulig.

Av andre saker som er forberedt som fredningsforslag på fylkesplan kan nevnes Været i Bjugn, Nordmyra i Trondheim, Austråtlunden i Ørland (landskapsvern- og friluftsområde) og Råndalen i Selbu. Forslag til fredning av Rusasetvatn i Ørland er under arbeid. ("Været"-saken passerte statsråd 16. november i år. Reds. anm.).

PLAN I TRE NIVÅ

En fornuftig, rasjonell og økonomisk (fredninger koster enger — som oftest) utvelgelse av fredningsområder etter naturvernlovens intensjoner, forutsetter egentlig en plan i tre nivå. For det første bør en *landsplan* gi oversikt over områder som sikrer at variasjonsbredden i norsk natur blir bevart i framtida. På landsplan vil en måtte sikre at truede arter og raser blir bevart og at biotoper, f.eks. for trekkfugler blir sikret både p.g.a. nasjonale og internasjonale interesser. På *fylkes-* eller *landsdelsnivå* bør de lokale interesser komme mer til sin rett. Jeg antar imidlertid at lands- og fylkesnivået i verneplaner vil være nok så sammenfallende. På *kommuneplanet* vil det være naturlig å komme inn på

Utsikt fra Husøya nordøstover mot "Været" på Tarva. (Foto: KHB).

de rene lokale verneinteresser. Ikke alle kommuner har sitt "Sørlende" eller "Dovrefjell nasjonalpark" av nasjonal eller internasjonal klasse. Men en kommune kan f.eks. i sitt arbeid med planlegging finne ut, at det pedagogiske tilbud bør sikres i rimelig avstand fra skolene (fuglebiotoper, variert vegetasjon m.v.), eller kommunen finner at geologiske særtrekk skal bevares eller at framtrepende eller kjente landskapsformasjoner skal unntas fra utbyggingsformål.

Den som skal arbeide innen det offentlige naturvern trenger hjelp, idéer og kunnskap fra hver enkelt naturverninteressert omkring i kommunene. I 1974, fra januar og ut over et halvt års tid, trengs det en ekstra innsats. I denne tida skal det utarbeides en oversikt over verneverdige områder i fylket. Friluftsområder og viktige fornminner vil også være registreringsobjekter, men til den delen

av registreringen har vi faste friluftsnemnder, arkeologisk avd. ved Muséet m.v. til hjelp. For naturvernets del har vi ikke faste kontakter ute i kommunene. Vi håper å få til samarbeid med kommunale utvalg om naturvernregistreringen også, *men i tillegg ser vi gjerne at enkeltpersoner kan bidra med tips om områder med særegen natur, rik eller spesiell flora eller fauna osv.* Jeg tror at lesere av "Trøndersk Natur" kan være til stor hjelp. Vær ikke redd for å foreslå områder som dere tror er foreslått av andre (det er ikke sikkert), som dere ikke er sikker på er verneverdig (det undersøkes) eller synes er for "smått" til å nevnes (det er ikke alltid bare størrelsen, men også kvaliteten som teller). Vi vet for lite om potensielle verneområder og alle forslag blir vurdert. Det er lite trolig at alle forslag som kommer inn fører til at området blir vernet etter naturvernloven, men verdifullt materi-

ale for kommunens generalplanarbeid vil slike opplysninger i det minste være.

Registreringsarbeidet skal føre fram til total oversikt eller status på landsplan. På lokalt hold er intensjonen at hver enkelt kommune skal få hver sitt "naturvernkart", og at de etater på kommune- og fylkesplan som har arealbruk eller forbruk som arbeidsfelt skal få opplysningene. Foruten bygningsråd/teknisk etat bør herredsagronom og herredsskogmester være informert om verneverdige områder. På fylkesplanet vil utbyggingsavdelingen hos fylkesmannen, vegvesen, fylkeslandbruksksselskap, fylkeskogkontor, kraftselskaper og televerket ha behov for kartmaterialer og skriftlige opplysninger om verneverdige eller mulig verneverdige forekomster.

Jeg tror ikke det er mulig å få en fullstendig og en for all framtid holdbar oversikt gjennom dette arbeidet. Det er imidlertid å ønske at det informasjons- og kommunikasjons-system som en her legger opp til, kan bli så godt av vi uten alt for store vansker kan ajourføre karter og skriftlige opplysninger med visse mellomrom uten å være bundet til å trykke opp nye opplag.

Opplysninger om mulige verneverdige forekomster eller områder sendes *Fylkesmannens utbyggingsavdeling, naturvernkonsulenten, Munkegt. 10, 7000 Trondheim.*

Foruten å gi opplysning om hvorfor dere mener at forekomsten eller området har verneverdi, må dere stedfeste det enten til kart eller ved en god stedsbeskrivelse.

Jeg håper dere som leser "Trøndersk Natur" kan være med å gjøre en innsats ved å dele viten med oss byråkrater og planleggingsbefengte personer i administrasjonen.

På forhånd takk!

Det må nevnes i denne sammenheng at det samme arbeidet gjøres i Nord-Trøndelag. Opplysninger om mulige verneverdige forekomster eller områder sendes: *Fylkesmannens utbyggingsavdeling, naturvern-konsulenten, Ogdalsvn. 2, 7700 Steinkjer.*

red.

Rettelse.

I artikkelen om Costa del Skrap – Indre Trondheimsfjord i TN nr. 3 1973 har en vesentlig feil kommet inn. I søylefigurene er det trykt 1973 og 1974, det skal være 1972 og 1973 som det forøvrig framgår av teksten.

red

NB NB NB NB NB

Abonnementspris for 1974 er kr. 15,00. Den som fortsatt er interessert i å få TN i posten 4 ganger i løpet av året bes innbetale beløpet på postgiro 3 60 19 52 i løpet av januar 1974.

red.

Dialektnavn

Da en rekke lesere er kommet til i løpet av 1973 vil jeg igjen minne om at undertegnede er svært takknemlig for å få tilsendt rapporter om dialektnavn på fugler og dyr. Dialektnavnene er i ferd med å forsvinne og noe av vår kulturarv med dem – se forøvrig TN nr. 1 1972. Sitter du inne med opplysninger – send dem da til TN, alt har interesse. Husk å ta med stedsangivelse og eventuelle historier, sagn og/eller overtro som knytter seg til navnet. Dersom "offisielle" norske navn benyttes, har også dette interesse. På forhånd takk for hjelpen.

Jon Suul

HVORFOR JULENEK?

Av Karl H. Brox

Mange merkelige skikker og former for folketro har fra gammelt av vært knyttet til julefeiringen her i landet. Det synes faktisk som om inslaget av overtro i forbindelse med julen har vært større her til lands enn andre steder, hva det nå enn kan komme av. Vel var folk overtroiske og hadde en dypt forankret redsel året rundt for både hulder og andre "underjordiske" og overnaturlige vesener, men i julen gjaldt det mer enn vanlig å passe seg for "mørkemaktene". Trosset man dem, var en skjebne som oftest beseglet.

Peter Chr. Asbjørnsen forteller i sine "Huldreeventyr" at de døde forlot sine graver julenatten og holdt messe i kirken, og det var ellers en vanlig tro at de døde denne natten vandret rundt og besøkte gårdene. Mange steder ble det derfor satt ut mat til dem, nattegjestene måtte for all del ikke gå tomhendt fra gården.

Mer kjent er kanskje forestillingen om *oskoreia*. Dette følge av onde vesener som for gjennom luften over bygdene var alltid et dårlig varsel – og stanset den ved en gård, så var det ensbetydende med at en av dens beboere skulle dø. Folk som ellers kom ut for følget, fikk aldri mer tilbake vett eller helse.

Jo, folk var redde av seg ved juletider og gikk meget nødig ut etter mørkets frembrudd. Direkte var det lite man kunne gjøre med slike makter, her hjalp hverken tollekniv eller knyttneve – andre og sterkere virkemidler måtte til. Etter fattig evne ble så gårdene beskyttet med tjærekors og stål overs dørene, foruten mindre trekors ved brønnen og gjødselhaugen. Det ble også satt kors på maten og

øltønnene. I stallen hengt man opp søpelimaktige kvister som vokser på bjørk for på den måten å forhindre at *oskoreia* skulle ta med seg hestene på ferden. Hvordan dette skulle forhindre *oskoreia* å forgripe seg på hestene, er kanskje ikke så godt å si, men faktum er at vi her muligens også har en av forklaringene til *julenekets* opprinnelse.

I boken "Vår gamle bondekultur" skriver Kristoffer Visted og Hilmar Stigum at det muligens er den samme tanke, altså å forhindre *oskoreia* i å ta hester, som er årsak til skikken med *julenek* på takene til jul. "Det har neppe vært fuglene en først og fremst har tenkt på. Men kornet har fra oldtiden vært ansett for hellig og vernet derfor mot trolldom. Og dette kornneket har sikkert fra først av hatt til hensikt å verne gården mot alt det onde som ferdes ute i denne skjebnesvangre tid."

NORDISK SKIKK

Men enige er de lærde likevel ikke, andre mener at skikken har sitt utspring i ønsket om bedre avling neste år. Ett er imidlertid sikkert: *Juleneket*, eller kornbandet, har gamle tradisjoner i Norden, og det er lite som tyder på at skikken har forekommet utenfor de nordiske land. I hvert fall ikke fra gammlet av.

Vår første kilde om *juleneketradisjonen* her i landet er salig biskop Pontoppidan. Det er i hans "Norges Naturlige Historie", bind 2 fra 1753, hvor han bl.a. skriver: "Julaften går den norske bondes hospitalitet såvidt at han enn også byr fuglene til gjest, settende et utærsket kornnek utenfor låvedøren, hvorved spurrer og andre små fugle holde seg rett lystige"

Adolf Tidemand: «Julenek reises», et bilde av gammel norsk jul på bygdene.

Men den norske bondes "gjestfrihet" overfor fuglene stakk nok ikke dypere enn til et egoistisk ønske om mindre skader på kornhøsten neste år. Hva andre skriver skulle i hvert fall tyde på det.

Hiorthøy skriver f.eks. i 1785 i sin "Beskrivelse over Gudbrandsdalen" at "atskillige skikker er ennå som levninger av overtroen tilovers i Gudbrandsdalen, nemlig julaften å sette kornband på staur under åpen himmel ved låven og fjøset til spurrers føde i den hensikt at det neste år ikke skal gjøres skade på åkeren". Hvorvidt det hjalp skal her være usagt, men det er vel lite sannsynlig...

MOTSTAND

Imidlertid begynte det etter hvert å reise seg en motstand mot juleneket.

Det var rasjonalistiske embedsmenn som så på denne skikken som både hedensk og lukseriøs.

I Sverige ble det i 1751 på Jærbo ting høytidelig fastslått at det var forbudt å sette opp kornband på staur ved juletider, og tre år tidligere, i 1748, måtte folket i Råggård sogn love at de aldri mer skulle sette opp julenek. Her i landet gikk det visstnok ikke så langt som til direkte forbud, men det manglet ikke på kraftige utbrudd i sakens anledning. Noen var det imidlertid som også tok juleneket i forsvar.

I 1754 refser således presten Hermann Ruge en embedsbror i sine "Fornuftige Tanker" fordi denne året før hadde tordnet imot julenekskikken i sin 1. juledagspreken. Vedkommende prest hadde, ifølge Ruge, uttalt at

"denne Skik er en af de mest overtroiske, følgerigen syndigste Skikke".

Men til tross for alle angrep, juleneket overlevde og det har sin brede plass i julefeiringen den dag i dag. Nå settes det kanskje mest opp av "gammel vane" og jeg skulle tro at svært få tenker nærmere etter hvorfor. Det er i hvert fall tilfelle i byene, utover landet kan det tenkes at en del av det gamle rituale fortsatt henger igjen enkelte steder.

MANGE REGLER OG PÅBUD

Opprinnelig var det lang rekke regler og påbud omkring skjæringen og opphengingen av neket. Enkelte steder het det at man skulle ta det første bandet man skar om høsten, andre steder det siste. I Ringsakertraktene het det f.eks. at man ved slutten av skuronna skulle ta det siste kornbandet, bære det i retning fra gården og sette det opp på en gjerdestaur. Med dette bar man sulten bort fra gården.

Forøvrig var det en selvfølge at neket, eller nekene, var på plass i god tid før solen gikk ned julaften, oppsettingen måtte under ingen omstendighet skje etter den tid.

— Så sent som i mine guttedager var vi svært påpasselige med dette hjemme på gården hvor jeg kommer fra, sier konservator Knut Flaen ved Videnskapselskapets Museum. Men i dag er nok situasjonen en annen og mer moderne også ute på landsbygda.

Ja, er den det? Følger det fortsatt gamle skikker med opphengingen av julenek i våre bygder? De som måtte ha noe på hjertet i den anledning, bes vennligst sende oss noen ord.

Men i hvert fall skulle vi nå vite, at juleneket har hatt en langt større betydning i julefeiringen enn kanskje de fleste av oss har trodd.

OBSERVASJONER

Storjo (Stercoarius skua) ved Halten

To individer ble observert 4 km sør for Halten den 17. september 1973. Den 5. september 1973 ble det observert to storjoer ute i Frohavet, ca. 14 km vest av Roan. I begge tilfelle var fuglene sammen med måker, men de skilte seg godt ut med den brune fargen og de hvite vingeflekkene.

Terje Støen, Halten

Ornitologiske og botaniske observasjoner fra Namdalseid

Først skal nevnes tre plantefunn, som er kontrollert ved Videnskapselskapets Museum.

1. *Kvasstarr* (*Carex gracilis*) funnet på Holstad 1. august 1973.
2. *Fjellmariehånd* (*Dactylorhiza pseudocordigera*) funnet ved Holten 4. juli 1973.
3. *Kvit gåseblom* (*Anthemis arvensis*) funnet på Holstad 1. september. Så nevnes noen fugleobservasjoner:
 1. *Tyrkerdue* (*Streptopelia decaocto*) Et ind. holdt til på Holstad i tiden 22. til 26. mai 1973.
 2. *Hornugle* (*Asio otus*) Et par har sannsynligvis hekket på Wengstad i sommer. 5 individer (3 store unger + begge foreldrene) ble observert under tildels meget gode forhold i tiden 2. til 9. juli. Redet ble ikke funnet.
 3. *Stjertmeis* (*Argithalos caudatus*) Et par ble sett furasjerende i orekratt ved Skjerpmoen 29. mai 1973.

Håkon Holien jr., Namdalseid

Flere observasjoner m.m. kommer i senere numre.

red.

NATUR friluftsliv

REDIGERT AV KARL H. BROX

VI HAR SPESIALSIDE OM NATUR OG
FRILUFTSLIV ANNENHVER LØRDAG.
ELLERS BEHANDLER VI NATURVERN,
FRILUFTSLIV OG BIOLOGISK FORSKNING.
HVER DAG!

Adresselisten

Jaco, Amazon, Ara,
Undulater og finker.
Dvergkaniner o.a. små-
dyr. Akvarier, fisk,
varmekolber for ned-
dypping. Alt for hunder.

Engros En detalj. Sender over alt.
Trondheim – Tlf. (075) 39400

RUSSEKAIE – ET NYTT INNSLAG I DEN TRØNDERSKE FAUNA

Av Tor Bollingmo.

Hver vinter holder endel kaie til i traktene rundt Trondheim. Liksom hos vår vanlige kråke, synes næringsforholdene å være tillokkende på kaiene. Hvor disse fuglene har sitt sommer-oppholdssted har hittil stort sett vært basert på gjøtninger, og den vanlige oppfatningen er at det dreier seg om fugler som hekker i distriktene lenger inne i fjorden. Etter de senere interessante observasjoner å dømme, kan det imidlertid se ut som om de overvintrende kaiene er mer langveisfarende gjester.

Den trønderske hekkepopulasjonen av kaie, danner på skandinavisk basis en relativt isolert forekomst. Østover må vi helt til traktene ved Bottenvika for å finne kolonier av arten, og sørover må vi til områdene ved Hamar. Særlig tallrik blir den imidlertid ikke før i det sørlige Sverige.

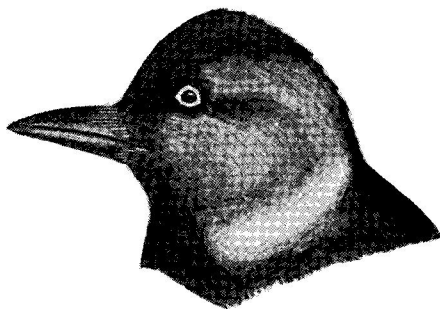
Som den selskapelige og sosialt anlagte fugl kaia er, har den naturlig nok vært gjenstand for en hel del undersøkelser gjennom årene. Såvel den etologiske som den systematiske side av arten, har vist seg å gi svar på viktige problemer. I Skandinavia har man bl.a. kunnet konstatere at kaiepopulasjonen er en blanding av tre raser, nemlig den vanlige kaia (*C.m.monedula*), den mellom-europeiske kaia (*C.m.spermologus*) og russekaia (*C.m.soemmerringii*). Sistnevnte lar seg i typisk form lett skille fra de andre to, ved et markert gulaktig hvitt felt i halssidene. I Norge har man svært få sikre registreringer av denne rasen, og de fleste stammer fra første halvdel av dette århundre. I Sverige blir russekaia betegnet som regelmessig trekkgjest, og vanlig ruge-

fugl i deler av Mellom-Sverige i hvert fall tidlig i vårt århundre. (Hafton 1971). Med bakgrunn i denne rasens sparsomme opptreden i Norge, er det med noe for forbauselse vi konstaterer at typiske russekaier forekommer regelmessig i kaie-flokkene i Trondheim i vinter.

Den 12/10 ble høstens første store kaieflokk sett ved byen, da hele 180 ind. trakk mot V over Strindheim, for å overnattes ilag med kråkene ved Nidelva. Senere utviklet dette kveldstrekket seg til en daglig foreteelse, og enkelte kvelder kunne over 200 kaier passere langs den tradisjonelle trekkruta. Fuglene trakk gjerne i en samlet flokk. Snart ble det oppdaget at det foregikk et tilsvarende morgentrekk i motsatt retning, ut til furasjeringsområdene, stort sett etter samme rute som kveldstrekket. Vinteren 1972/73 overvintret også endel kaie ved Trondheim, men ikke i slike mengder. Da det allerede vinteren 1971/72 ble sett enkeltindivider av russekaie i flokkene, fant jeg det passende å foreta en sjekk også av årets overvintre. En dag i slutten av oktober hadde jeg gleden av å betrakte en flokk på 23 kaier i teleskop. Hele 7 av dem var russekaier av tilsynelatende ren rase, mens alle de andre 16 fuglene hadde mer eller mindre antydning til hvite hals-felt. Senere har jeg stadig sjekket kaieflokkene, og det viser seg at en svært stor del av fuglene er "urene" russekaier. Typiske russekaier forekommer stadig i flokkene.

Det er selvsagt for tidlig å trekke noen konklusjoner av observasjonene, til det er materialet for lite. Visse refleksjoner tillater jeg meg allikevel å

komme med. For to vintre siden gjennomførte jeg kaieforekomstene i Øst-Trondheim ganske nøye. Vi fant da bare svært få rene russekaier. Når nå rasen opptrer såpass mye mer vanlig, kan dette tyde på at fuglene er inne i en etableringsfase i distriktet. På den annen side ser flokkene ut til å bestå av en svært stor del bastarder. Dette tyder på at det dreier seg om fugler som har sitt sommer-oppholdssted vest for Russland. Når man sier at russekaia ikke hekker i Norge bør man derfor ta et lite forbehold når det gjelder Trøndelag. Vårt område er nemlig meget dårlig undersøkt når det gjelder systematikk hos kaie. Kanskje vil vinterens og den kommende sommersesongens observasjoner gi et svar på hvor disse fuglene kommer fra. Hekker de i Trøndelag, eller er de migranter fra øst?

Russekaie

Tegn. TB

Årets artigste bok:

— *Æ flira me næsten
ihjæl av de der tyskeran!*

Rikt illustrert
av LEIF GRAV

kr. 24,-

Hos alle bokhandlere
DET NORDENFJELSKKE FORLAG

Bymarka er byens lunge og ditt rekreasjonssted.

Dit kommer du rimelig og sikkert med våre vogner på linje 1—5.

Velkommen som vår passasjer.

**Trondheim
Trafikkselskap**

SØR-TRØNDELAG NATURVERN – SOV SØTT!

Av Karl H. Brox

Sør-Trøndelag naturvern, ved den daværende formann Eldar Gaare, anklaget i januar i år Trondheims kommunale miljøvernvalg for ikke å ha fremmet en eneste konkret sak siden det ble opprettet. Kritikken var muligens berettiget, vi skal ikke ta standpunkt til dette her, men man skal ikke kaste stein når man selv sitter i glasshus! For spørsmålet kan utvilsomt returneres: Hva har STN utrettet i løpet av det siste året? Foreningen har i hvert fall på ingen måte klart å markere seg nevneverdig, faktisk er at den har vært svært så anonym, og fortsetter det slik, er det vel en viss sjanse for at den går helt i glemmeboken.

Natur- og miljøvernarbeidet er i høy grad knyttet til publisitet, til det å fremskape en opinion som planleggere og politikere må ta hensyn til. Det tidsskriftet De nå leser er startet bl.a. på dette grunnlag – utgiverne har et visst håp om at en del av de saker og tanker som tas opp på disse sidene skal slå rot hos leserne, og senere være med på å danne grunnlag for de avgjørelser som hver enkelt borger må ta i saker som dukker opp som naturødønde troll i eske i landsdelen. Direkte har kanskje ikke hver enkelt av oss mye å si, men indirekte samlet bak et krav eller en mening, står naturvenner både i Trøndelag og ellers sterkt. Naturinteressen er nå så utbredt at våre folkevalgte må ta hensyn til denne gruppen. Eller må de ikke det?

Nei, de *må* ikke. Så lenge det ikke fremkommer protester og saklig underbygde motargumenter kan nær sagt hvilken sak som helst gå igjennom i de folkevalgte organer, basert på vel

underbygde data og opplysninger fra utbyggingsinteressene.

Som forening har STN et klart ansvar for utviklingen. Foreningen har en relativt stor medlemsmasse, og den har mulighet til å fremskaffe de data som er nødvendige for å skape motforestillinger. Men STN sover! Vi har ikke hørt et kny fra foreningen på lange tider, den har ikke engang tatt i bruk den spalteplass som TN har stilt den til disposisjon for å redegjøre for hva den driver med.

Muligens gjør vi STN urett. Muligens er aktiviteten innen foreningen stor, men i så fall har dens ledelse misforstått en smule – foreningen oppnår lite ved å hemmeligholde sin virksomhet. STN har gjentatte ganger klaget over at medlemsmassen ikke er stor nok, men kan man vente å få flere så lenge foreningen ikke klarer å skape i hvert fall litt blest omslag selv? Hva kan eventuelle nye (og gamle) medlemmer forvente å få igjen for kontingentpengene i nærmeste fremtid?

Vi vet at STN har "følere" ute på flere saker. I hvert fall blir det årlig på årsmøtet redegjort for en del saker som foreningen har arbeidet med. Men er det ikke noe av dette, som kan brukes til litt utadvendt PR? Har det manglet på konkrete saker å hevde sin røst i? Nei!

Konsesjonssøknad for utbygging i Orkla er innsendt. Hva har STN gjort for å fremskape en opinion mot utbygging i dette eneste gjenværende urørte større vassdraget i Sør-Trøndelag? Rett nok er det langt frem til saken blir endelig avgjort, men for hver dag naturvernfolket tier, vinner utbyggerne en liten seier. Man får ikke

vernet Orkla bare ved en liten kampanje en uke før Stortinget skal si sitt endelige ord.

Fremragende dyrket og dyrkbar jord i Trondheim og omegn nedbygges i stor målestokk hvert eneste år. Hva har STN gjort for å få de folkevalgte og byens befolkning forøvrig oppmerksom på det gale vanvidd i denne virksomheten?

Hva har STN gjort for å fremskynde opprettelsen av Dovrefjell nasjonalpark?

Hva har STN gjort for å forhindre at verdifullesraste- og overvintringsplasser for fugl på kysten og i Trondheimsfjorden blir ødelagt?

Hva har STN gjort for å bidra til å stanse befolkningskonsentrasjonen i Trondheim?

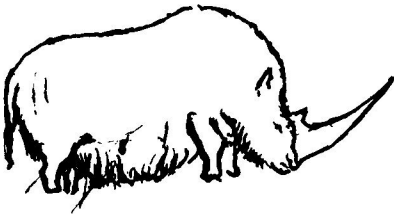
Hva har STN gjort for å skape motforestillinger til planene om ny vei i fjellet mellom Meråker og Tydal?

Hva har STN gjort med Forsvarets planer om skytefelt på Nord-Fosen?

Dette er bare eksempler på saker som STN kunne ha gjort noe utav, eller i hvert fall gjort noe langt mer utav. Har foreningen forøvrig overholdet gjort noe forsøk på å arrangere et møte siden siste årsmøte, som var 17. februar?

På dette møtet var det, såvidt jeg kan huske, ca. 30 personer tilstede. Såfremt foreningen nå snart ikke får snudd "på flisa", skal man være glad om det kommer så mange neste gang.

Men sov søtt, STN — må naturvernet i Sør-Trøndelag klare seg uten deg?

NEDALEN TEMA PÅ TTs HØSTMØTE

På Trondhjems Turistforenings høstmøte 20. november, redegjorde universitetslektor Arne Moksnes for de zoologiske undersøkelser i Nedalen i forbindelse med Trondheim e.verks omfattende Nesjø-regulering. Undersøkelsene har nå pågått i syv år, og gjennom dette arbeidet håper Zoologisk institutt ved Norges Lærerhøgskole ikke bare å skaffe til veie viten om fuglelivet i dalen, men også om hvordan vassdragsreguleringer generelt virker inn på faunaen. Undersøkelsene i Nedalen er de første omfattende undersøkelser som er blitt foretatt i forbindelse med en kraftutbygging her i landet. — Arbeidet er på ingen måte lett, sa Moksnes. — Det er store naturlige svingninger blant både dyr og fugler i fjellet, og det kan derfor ofte være vanskelig å skille mellom de forandringer som skyldes regulering og det som skyldes naturlige forhold.

Det arbeidet som zoologene til nå har drevet med i Nedalen er på ingen måte slutt, og Moksnes understreket at det er viktig å følge utviklingen fremover også i årene som kommer.

— Vi vet nå hvordan forholdene og fuglelivet var før reguleringen, men det er ennå for tidlig å si noe sikkert om hvordan det vil bli på litt lengere sikt, sa Moksnes, til det er forholdene slik de nå er av for ny dato. Det vi til nå vet, er at bestanden av andefugler har økt, både tallmessig og artsmessig. Om dette vil vare ved, er det i dag uråd å si noe om. En rekke fugler, som hekket på selve myrene er, om ikke borte, så i

hvert fall kraftig desimert. Et hederlig unntak er imidlertid brushanen, som har funnet seg vel tilrette på nye hekkeplasser. Hva dette skyldes vet vi heller ikke med sikkerhet, men det er mye som tyder på at arten generelt er i fremgang og at dette har slått positivt ut også i Nedalen til tross for reguleringen. I bjørkeskogen omkring den nye Nesjøen er det lite som tyder på at reguleringen har hatt noen betydning, sa Moksnes.

Møtet i TT var relativt godt besøkt, og det sto også et kåseri ved fylkesskogsjef Einar Hjorthol på programmet. Han hadde kalt sitt kåseri "Glimt fra skognaturen" og gikk bl.a. inn på hvorfor det moderne skogbruk må drive slik det gjør, med flatehogster, sprøyting og veibygging i marka.

Ellers redegjorde formannen, og overingeniør Fritz Christensen, om foreningens drift i 1973, og sa at året økonomisk sett er bedre enn fjoråret, men at foreningen likevel har visse vansker med å få endene til å møtes. Dette skyldes bl.a. at man nå må foreta utbedringspåk flere av hyttene.

K.H.B.

BOKANMELDELSER

Endelig!

Det er såmenn ikke hver dag at man kan hilse en ny bok velkommen med et jubelrop, men danskene Preben Bang og Preben Dahlstrøm's bok om "Dyrespor", som nå også er kommet på norsk på Ernst G. Mortensens forslag, fortjener det så absolutt. Boken er, såvidt jeg vet, den første håndbok som er utgitt om dette meget interessante emne, og den bør inn i bokhyllen hos alle som er opptatt av

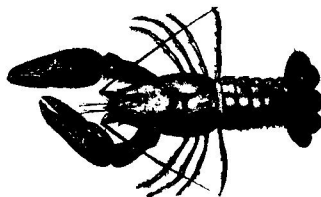
det liv som våre skoger og marker har å by på. Det vil si, i bokhyllen bør den ikke forbli — dette er i høyeste grad en bok for bruk i felt, den bør ligge i sekken hvor enn man ferdes.

Vi har også tidligere på denne siden vært inne på, at sporstudier kan gi den våkne iakttager atskillig viten om dyre- og fuglelivet, kanskje uten at man i det hele tatt ser dyret eller fuglen selv. Dette kan uten tvil bli en del hobby for seg, og den foreliggende bok er et utmerket utgangspunkt for den som vil gå inn på dette feltet.

Boken omhandler for det første de sporavtrykk som våre pattedyr og fugler avsetter i snø eller på bar mark, og den gir utmerket veiledning i hvordan man skal lære seg å skille dem ad. Men sporstudier er noe langt mer enn bare det å studere fotavtrykk. Dyrene etterlater seg på sin ferd også en lang rekke andre spor og merker, f.eks. ekskrementer, gulpeboller, spisespor, gravemerker, gnagmerker, reder, hi, bol og merker etter skjul- og soveplasser. Alt dette og mer til samler man gjerne under fellesbegrepet sportegn, og også dette går forfatterne meget detaljert inn på i boken. Til slutt er det også tatt med et kapittel om hvordan man tar vare på spor og sportegn, med andre ord om hvordan man bygger på en samling.

Kort sagt er dette en meget interessant bok, som vil kunne åpne en ny verden for de fleste av oss. Den er også meget godt illustrert. "Dyrespor" er et funn for naturinteresserte!

Karl H. Brox

ENDA EN FELTHÅNDBOK OM FUGLER

Naturen interesserer mange, noe også forleggerne forlenget har oppdaget. Blant alle de øvrige naturbøker som årlig kommer på markedet er det også stadig nye såkalte "håndbøker" å finne, og kanskje har de fugleinteresserte blitt særlig beriket i så måte.

Det begynte i sin tid med professor Rolf Vik's "Fuglene i farver" og fortsatte med daværende konservator Svein Haftorns "Våre fugler", som i en god del år var de eneste felthåndbøkene på norsk. Så kom Haftorn også med sin "Fjellfauna", som rett nok ikke bare omhandler fugler, men også det øvrige dyreliv i fjellet, og siden har det praktisk talt gått slag i slag. I dag er det faktisk vanskelig å holde seg ajour også med denne typen bøker, "valget kval" gjelder nå utvilsomt også for den som går i tanker om å skaffe seg en fuglebok til å ha i lommen under søndagsturen.

Det er liten tvil om at mye av det som er kommet på markedetssiden de to klassiske felthåndbøkene ble utgitt, langt overgår sine forgjengere i kvalitet. Dette kommer i mindre grad av

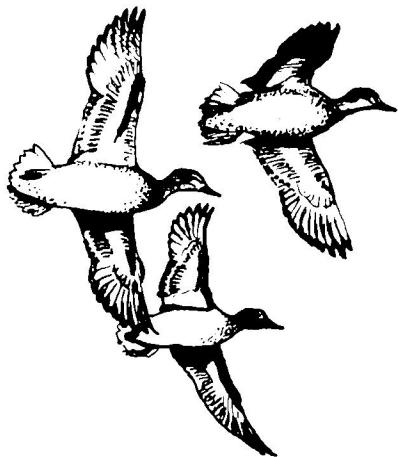
større viten om fuglene, men skyldes snarere fremskritt på den rent trykkeritekniske siden. Farvegjengivelsen er blitt langt bedre, og større salg og opplag har ført til at man har kunnet satse mer på bedre papir og utstyr forøvrig.

Siste skudd på stammen av fuglehandbøker er Tidens "Fugleleksikon i farver", skrevet og tegnet av Hermann Heinzel, Richard Fitter og John Parslow, og tilrettelagt på norsk av museumsdirektør Holger Holgersen ved Stavanger Museum. Tiden og Holgersen står forøvrig også bak den hittil kanskje mest anerkjente felthåndboken, "Europas fugler" og har med denne nye boken begynt å konkurrere med seg selv.

Det som er nytt ved det foreliggende leksikon, er at boken også har med fugler som lever i Midt-Østen og Nord-Afrika. Hvor stor verdi dette har for den vanlige fugletitter her hjemme kan vel diskuteres, men for dem som satser på å vite noe mer om fuglene enn akkurat bare å dra kjensel på fuglebrettets gjester, kan vel tillegget ha sin absolutte verdi. Ellers er boken lagt opp stort sett etter samme mønster som sine forgjengere, og bortsett fra det nevnte tillegget kan jeg vanskelig se at den skiller seg nevneverdig ut fra f.eks. "Europas fugler". Tvert imot, jeg synes snarere at teksten i denne nye boken er mindre presis og gir færre holdepunkter for å kunne bestemme en art man ikke kjenner. Ellers er tegningene *meget* gode.

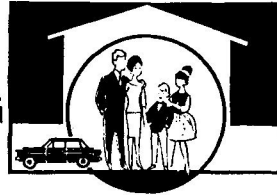
Om man ikke har en felthåndbok fra før, kan man godt anskaffe seg denne – eller en annen. Og folk som allerede har en god felthåndbok kan trygt beholde den de har, uten å forøke samlingen med den foreliggende.

khh

BIL – BÅT – HJEM – ULYKKE – VILLA – HYTTE – REISE – SJØ – BUTIKK – KONTOR

TENK FORSIKRING

**TENK TRONDHJEMS
FORSIKRING**

LANDSDELENS EGET FORSIKRINGSSKAP

FORENINGENE I TRØNDELAG

Adresser:

Sør-Trøndelag Naturvern, c/o
DKNVS, Museet, Erling Skakkes gt.
7000 Trondheim,

Nord-Trøndelag Naturvern, c/o Odd
Schei, Bamberg, 7600 Levanger.

Norsk Ornitologisk Forening Avd.
Trondheim & Omland, Boks 139,
7001 Trondheim.

Norsk Botanisk Forening, Trønde-
lagsavdelingen, c/o DKNVS, Museet,
Erling Skakkes gt., 7000 Trondheim.

Verran Feltbiologiske Forening, c/o
Tor M. Larsen, 7723 Follafoss.

Stjørdal Feltbiologiske Forening, c/o
Gunnar Rofstad, 7570 Hell

Steinkjer Feltbiologiske Forening,
c/o Bjørn Kinderås, Trøavn. 21, 7700
Steinkjer.

Levanger Feltbiologiske Forening,
c/o Odd Schei, Bamberg, 7600 Lev-
anger.

Hommelvik Feltbiologiske Ung-
domsforening, c/o Geir Hammer, 7550
Hommelvik.

Trondheim Feltbiologiske Ung-
domsforening, Boks 2094, 7001
Trondheim.

SNM, Stud.post 157, NTH, 7034
Trondheim.

Steinkjer Natur og Ungdom, v/Vigdis
Hjulstad, Erik Jarls gt. 22, 7700 Steinkjer

En SAKLIG bok!

Tjue av våre fremste eksperter innen teknologi, biologi og medisin behandler sine spesielle emner i boken

MILJØKUNNSKAP

Hver artikkel inneholder konkret informasjon i en oversiktlig og gjennomillustrert form.

Forfatterne er: Sivilingeniør Jon R. Bang, lektor Karl Baadsvik, sivilingeniør Terje Halmø, professor dr. techn. Arne Haug, direktør Tor Holmøy, generaldirektør Vidkunn Hveding, direktør Kristen Klaveness, professor Asbjørn Krokstad, mag. art. Sigmund Kvaløy, professor dr. agric. Jul Låg, cand. mag. Svein Aage Mehli, stadsfysikus Fredrik Mellbye, laboratorieingeniør Viggo Mohr, universitetslektor lic. techn. Finn Chr. Müller, lic. techn. Ivar Nestaas, instituttsjef Tor Norseth, professor Eystein Rødahl, dosent Olaf I. Rønning, amanuensis Egil Sakshaug, dosent Nic. Stabell.

308 sider med mange illustrasjoner, kr. 64,—.

7034 TRONDHEIM-NTH
Telefon 075/30100/695

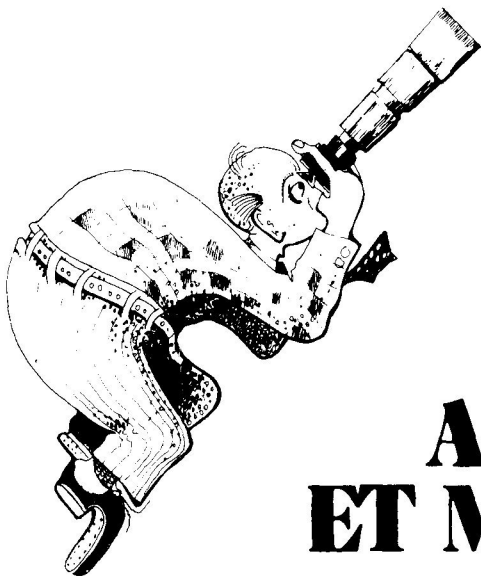
TIL:

AVSENDER:

TRØNDESK NATUR

Boks 2156

7001 Trondheim

**DET
ER
ALLTID
ET MOTIV**

Kings FOTO

O. E. HOLMGREN A/S

DRONNINGENS GT. 9 · POSTBOKS 40 · 7001 TRONDHEIM · TLF. 28480 · 29440